

ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Профільне навчання як одна з форм диференційованого навчання, має потенційну можливість у відповідь на вимоги відповідних вищих навчальних і професійно-технічних закладів освіти глибоко й диференційовано засвоювати групу споріднених навчальних предметів, а решту предметів вивчати в оптимально інтегрованому режимі.

Сучасна зорієнтованість на максимальну інтеграцію середньої і професійної школи має на меті окреслення шляху до виправданої розбудови профільного навчання. Очевидно, що кінцевою метою профілізації є підготовка фахівця, для якого обрана профілізація постане предметом подальшої професійної діяльності.

Особливо гостро проблема профілізації постає у сучасній сільській загальноосвітній школі. Попри виняткову «близькість» до можливостей сільськогосподарського, виробничо-технологічного напрямку профілізації (будівельного, електротехнічного, механізації, агротехнічного тощо), сільська школа виявилася в умовах, які програють навіть недолугому практичному вирішенні розвитку школи в умовах реформи 80-х років XX століття. Сучасні концептуально зорієнтовані розробки Міністерства освіти і науки та Академії педагогічних наук України щодо профільного навчання в середній загальноосвітній школі, теоретичні дослідження ([1], [4], [6], [7]) і практичні впровадження профільного спрямування освіти недостатньо вирішують проблеми профілізації школи, зокрема – сільської.

Тому **метою нашого дослідження** є виокремлення шляхів розвитку сільської загальноосвітньої школи в умовах профілізації сучасної української освіти як перспективного освітнього феномену, що має сприяти підвищенню рівня професійної підготовки і соціалізації «випускників» усіх ланок системи «середня школа – навчальний заклад – сфера виробництва». Особливості профілізації сільської школи вимагають вирішення специфічного кола соціальних проблем. Певну частину цих проблем намагались вирішити за рахунок реформування освіти у 80-ті роки. Стрижнвою проблемою було залучення школярів до продуктивного спрямування всього навчально-виховного процесу. Мусимо констатувати, що реформа не виправдала надій, не допомогла здійснити ефективну профілізацію школи, не надала всім учням офіційного «робітничого» статусу, але окремі здобутки можуть слугувати розбудові сучасної сільської профільної школи. Зокрема – поєднанню навчальної і продуктивної праці, створенню додаткових можливостей розбудови підприємницького спрямування організації виробничої праці. Взяти хоча б ідею створення шкільних бригад. З нашого досвіду можемо твердити, що у багатьох випадках на фермах і підприємствах радгоспів було обладнано чудові навчальні класи. Учителями і дипломованими фахівцями радгоспів розроблялися спецкурси, які узгоджувались з навчальними планами шкіл, існували чіткі графіки проведення виробничих занять. Школярам видавали спецодяг, вони вели конспекти теоретичних занять, оцінка за який враховувалася в успішному оволодінні певними шкільними предметами. Окремо оцінювалася вправність і старанність у практичній діяльності. Довгий перелік гуртків, усіляких творчих майстерень у річному плані школи тішив серце освітянського керівництва і дозволяв автоматично констатувати наявність турботи про творчий розвиток учнів і його активізацію на фоні можливостей продуктивної діяльності.

На виробничих дільницях, частіше на фермі, створювалися кімнати відпочинку (їх гучно називали кімнатами психологічного розвантаження), бібліотеки, сауни тощо.

Директора радгоспів із властивим їм практицизмом домагалися, щоб шкільні бригади, певною мірою, брали безпосередню участь у практичному виробничому житті підприємств.

Але саме ця вимога обернулася повним фіаско. І виною цьому були не стільки соціально-економічні державницькі негаразди, скільки відсутність чіткої освітянської стратегії, неузгодженості з загальноосвітніми і професійно-технічними навчальними закладами, низькими можливостями сільських виробничих дільниць. «Власні» шкільні «заводи» трималися лише на ентузіазмі директорів шкіл і не відповідали вимогам часу. Великі підприємства не намагалися розбиратися в тонкощах співробітництва з «профільною» школою і створювали виробничі класи, враховуючи лише власні інтереси, щоб мати «хоч якийсь зиск із нав'язаної «згори» додаткової проблеми». Негаразди з технікою безпеки, травматизм учнів, тривога батьків, зневіра освітянського керівництва у можливості динаміки продуктивної праці поклали край «реформі» ще задовго до закриття шкільних виробничих підприємств. Поступово справа звелася до епізодичних «трудових десантів» школярів на тваринницькі ферми, теплиці і поля радгоспу, озелененні села, збору лікарських рослин тощо.

Вочевидь, однією з причин «провалу» шкільної реформи 80-х років минулого століття було нехтування педагогічними здобутками української школи 20-х років того ж століття. Український педагог О. Музиченко, аналізуючи в яких формах можна використовувати трудовий метод у школі, висловив свого часу слушну думку про необхідність шкільної освіти виходити від праці та йти до навчання, яке негайно «освітлить, окультуристь» цю фізичну працю. Але трудова школа не дійшла до «органічного поєднання навчання з виробничою працею», а обмежилися «очевидним» висновком: діти повинні не тільки вчитися, але й працювати. Тому від Наркомосвіти почали вимагати додаткових величезних сум на устаткування майстерень, створення великих шкільних земельних ділянок.

З цього приводу О.Музиченко констатував: « Все це якраз і робить школу схожою на монастир» [5, с.67]. Видатний педагог вважав, що сполучення виробничої праці з навчанням зовсім не означає, що дитяча праця мусить відбуватися на території школи, в її стінах. Для більшості дітей трудівників трудове життя починається дуже рано. Ось цю справжню дитячу працю й треба взяти за вихідну точку і з нею «з'єднувати» навчання. Не нести курку в школу, а догляд за нею вдома використати в школі, вклавши зовсім інший зміст. Тут буде й малювання курей, виготовлення чучела, кістяка, ознайомлення з книгами про життя курей, задачі на обчислення (торгівля, яйця тощо).

Допрофесійна підготовка у межах профільного навчання полягає в реалізації унікальних можливостей профільної школи щодо просвітницької роботи, психологічного супроводу, соціологічних вимірювань, нагромадження бази професіограм, створення умов для випробування своїх можливостей у різних ситуаціях, діагностичне підкріплення майбутнього спрямування учнів тощо. Причому створення умов для випробування учнів у різних видах допрофесійної підготовки має узгоджуватися з навчальною діяльністю, здійснюватися на діагностичній основі і мати на меті не лише проектування професійної версії вибору профілю, а й формування інтересів, потреб, самомотивованого самостійного навчання.

Допрофесійна підготовка визначається як «загальнотрудова підготовка політехнічного і профорієнтаційного характеру учнів загальноосвітніх шкіл, компонент подальшої професійної освіти. Д.п. має інтегративний характер і здійснюється у процесі всіх основних видів пізнавальної і творчої діяльності учнів. Термін «Д.п.» набув поширення у зв'язку з рекомендаціями ЮНЕСКО і Міжнародної конференції праці (1965) з професійно-технічної освіти і підготовки, згідно з якими рівень трудового навчання в загальноосвітніх школах визначається як професійний» [5, с.86].

Якщо допрофесійна підготовка не викликає особливих практичних труднощів, то професійна підготовка у профільних школах до певної міри проблематична. Найбільш складною проблемою постає забезпечення варіативної частини навчальних планів

повноцінним спеціальним навчально-виробничим обладнання і методичним супроводом. Мусимо констатувати, що ні держава, ні приватний бізнес цю проблему вирішити не в змозі. До того ж, школа «не монастир», а відкрита суспільна інституція. Тому зарадити розвитку профілізації школи має мажливе значення створення потужної мережі професійно-технічних навчальних закладів. Це дозволить не тільки поєднати предметні та професійні знання в загальноосвітній школі, але й вирішити вагому проблему більш раннього залучення учнів загальноосвітньої школи до діяльності на базі професійно-технічних навчальних закладів. Досвід переконує, що для певної категорії робітничих професій саме рання спеціалізація дає можливість оволодіти фахом на рівні «золотих» рук. Більш того, отримуючи, разом з атестатом про середню освіту робітничий розряд, або просто базові професійні знання і вміння та прихильність до певної професії, молоді люди прискорюють повноцінний вступ до самостійної виробничої діяльності і мають можливість більш продуктивно використати віковий період максимальних фізичних і розумових потенцій організму. Таке повернення до «трудої» школи, яка б дозволила інтегрувати в одному навчальному закладі загальноосвітню й професійну школи, дає змогу обрати освітню установу якісно вищого рівня, зберігши при цьому загальнонаукові переваги «шкільного» знання і життєвої значущості практичної діяльності. Тим закономірнішим буде вступ до «базових» для зазначеного навчального закладу вищої школи чи вищого професійного училища. Саме ці базові заклади й мають взяти на себе основну відповідальність за інтеграційну цілісність повноцінного навчального процесу в режимі раннього входження учнів у професійну підготовку, у поєднанні диференційної спрямованості навчання з можливістю вибору для кожного учня подальшого оволодіння професією, яка не властива цільовій орієнтації конкретного освітнього закладу. Але більшість учнів свідомо обиратимуть базові вищі навчальні заклади і, особливо, вищі професійні заклади, які відповідають орієнтації їх попереднього навчання. Можливості вищого професійного училища дозволяють учням, залежно від досягнутих успіхів, або йти на виробництво, або продовжувати навчання, здобуваючи кваліфікацію майстра, або вступати до вищих навчальних закладів. Ті учні, які закінчили повний курс вищого професійного училища, повинні мати можливість вступу до вищого навчального закладу відповідної спеціалізації на скорочений курс навчання. Така можливість не повинна бути результатом якоїсь поблажливості, а керуватися затвердженими стандартами випускників вищого навчального закладу.

Світ з надзвичайною похапливістю намагається одержати кваліфікованого робітника, який би поєднував інженерну підготовку і робітничу вмільсть. Звідси виняткова вагомість профільного навчання, яке має показати перспективність власне робітничих професій, значення високої робітничої кваліфікації для розвитку країни. З цих позицій має починатися бажання здобути вищу освіту не для того, щоб покинути робітничі лави, а заради престижного рівня робітничої кваліфікації. Окрім того, таке методологічне бачення «робітничої» вищої освіти стимулюватиме професійне зростання людини, підтримуватиме жадою навчання впродовж усього життя і сприятиме пришвидшеному оволодінню новими робітничими професіями, появу яких диктує стрімкий розвиток науки і техніки.

Профілізація зі зрозумілих причин не завадить зорієнтованості значного контингенту учнів власне на класичну вищу освіту. Сучасний світ неминуче змушений розшукувати ресурси для розширення вищої освіти з огляду на її покликання – забезпечення суспільства висококваліфікованою спільнотою, яка здатна на позиціях лідерства в усіх галузях науково-практичного життя оптимізувати вирішення глобальних регіональних і світових проблем. Тому основним завданням профілізації є не протиставлення робітничих і «інженерних» спеціалізацій, а можливість здобуття зорієнтованої ґрунтовної освіти, яка сприятиме не тільки успішному розвитку першопочаткового «шкільного» фаху (що бажано), але й зміні індивідуальної фахової траєкторії.

Для такого розширення діяльнісного простору обов'язковими мають бути елективні курси за вибором, що дозволяють, незважаючи на спрямованість навчання, задовольнити потребу в інших видах діяльності (з математичного профілю – це курси з мов, мистецтва, спортивні тощо) і забезпечити умови для масового переходу до профільного навчання. Пропонуючи курси школярам слід виходити, насамперед, з того, що: курси повинні бути подані у кількості, яка дозволяє учню здійснити реальний вибір; курси допомагають учневі оцінити перспективи навчання (вибираю курс не тому, що трійки з хімії і математики, а тому що має намір стати журналістом, і для цього необхідно вступити до університету); слід використовувати можливість викладання елективну іншим педагогом, ніж базовий курс з даного чи спорідненого предмету; важливо забезпечити курси навчальними посібниками, щоб виключити «монополію» вчителя на інформацію; елективи не повинні дублювати базовий курс, вони не лише готують учня до складання іспитів, але й сприяють соціалізації й успішному продовженню освіти [2, с.160].

Зазначимо, що профілювання сільської школи лише за виробничо-технологічним напрямом (будівельний, електротехнічний, механізація, агротехнічний тощо) не єдиний варіант діяльності багатьох творчих сільських педагогічних колективів. Потенційні можливості допрофесійної та професійної підготовки учнів практично необмежені й на сільських теренах. Одним з висновків нашого дослідження виступає положення, згідно з яким профілі сільської школи мають визначатись з опорою не лише на регіональну спеціалізацію, але й на конкретного вчителя. Маємо на увазі вчителя, який підніс би методичну систему предметного навчання на рівень інтегрованого науково-практичного глибинного знання. Наявність такого вчителя вимагає, щоб центр тяжіння всього шкільного життя було зорієнтовано на можливості профілізації, чому найбільшою мірою сприяє просунутий «шкільний» предмет. Більш того до такої школи мають прийти учні певного сільського «куща», яких приваблює можливість вчитись у унікального вчителя не лише заради глибинного оволодіння предметом, а й заради конкретної перспективи подальшої фахової діяльності. За такої умови організації профілізації сільської школи виникає можливість інтеграції школи зі «спорідненими» професійними навчально-технічними закладами, до структури яких включено підрозділ, зорієнтований на детально сплановану професійну підготовку наперед визначеної додаткової «шкільної» складової свого контингенту.

Заслужовує на увагу співробітництво колективів сільських шкіл з вищими професійними училищами (ВПУ), коледжами й університетами. Маємо приклади, коли на основі базового навчального плану школи і плану коледжу при університеті розробляється інтегрований план «школа-коледж». Паралельно з навчанням у 10-11 класах учні виконують навчальну програму коледж-класу, яка включає дисципліни першого курсу коледжу [5, с.145-151].

Необхідно поновити створення класів сільськогосподарського спрямування – тваринницьких, агротехнічних тощо, організацію міні-підприємств, народних промислів і т. ін. Сільські учні мають у цьому відношенні ту перевагу, що їм «не треба нести курку до школи».

Дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Компетентнісна модель сучасного навчання дозволяє інтенсифікувати процес зорієнтованості сільських шкіл на профільні класи за «кущовим» принципом, коли такі класи відкриваються «під вчителя» акмеологічного професійного рівня. При цьому варто осмислити схему реалізації такої моделі профілізації, особливо – співвіднести всі навчальні дисципліни з певними компетенціями, які сприятимуть компетентнісному розвитку учнів, започаткованого «золотим предметом».

2. Залучення яскравих представників народних ремесел до навчального процесу з відповідною зорієнтованістю змісту предметного навчання значно підвищує ефективність профілізації сільської школи. Подальший розвиток такого профільного спрямування профілю залежатиме від нової генерації майстрів школи з числа випускників.

3. Професійно-технічні навчальні заклади повинні мати в своїй структурі підрозділ, який опікуватиметься детально спланованою професійною підготовкою наперед визначеної «шкільної» складової свого контингенту.

4. Позитивний ефект сільській школі надає розширення співробітництва з міськими гімназіями, ліцеями, колежами, вищими професійними училищами (ВПУ), коледжами й університетами.

5. Виправданою є увага до конкретизації загального профілю школи за рахунок створення класів – тваринницьких, агротехнічних тощо, організацію міні-підприємств, народних промислів і т. ін.

6. Вимагає уваги більш ефективна реалізація основної функції шкільної психологічної служби – стимулювання самопізнання кожним учнем своїх потенційних можливостей і сприяння їхньому розвитку і саморозвитку.

7. Розширенню можливостей простору діяльності сприяють елективні курси, які не дублюють базовий курс.

8. Профілізація сільської школи має враховувати повноцінне функціонування у сільських районах спортивних і музичних шкіл, шкіл мистецтв, спеціалізованих шкіл тощо.

9. Профілізація не повинна деформувати рівень успішного оволодіння учнями всіма предметними знаннями.

Подальшого розвитку вимагають такі напрями досліджуваної теми: гармонізація діяльності сільської школи і професійно-технічних навчальних закладів; оптимізація кількості, розташування і спеціалізації професійно-технічних навчальних закладів відповідно до регіональних особливостей і контингенту середніх шкіл.

Література:

1. Анісікіна Н.О. Організація профільного навчання в сучасній школі. – Х.: Видав.гр. «Основа», 2003 – 176 с.
2. Ермаков Д. Течение и «подводные камни» в море элективных курсов // Народное самообразование. - № 1. – 2007. – С. 155 – 162.
3. Музиченко О. Як по новому проводити педагогічну роботу в трудшколах з дітьми. (Короткий конспект програм для самостійної колективної роботи в гуртках для перепідготовки шкільних робітників) // Радянська освіта. – № 5 – 6. – 1924. – С. 57 – 73.
4. Основина В. Интеграция в профильном обучении // Народное самообразование. - № 1. – 2007. – С. 145 – 151.
5. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У.Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с.
6. Профільне навчання: теорія і практика: Зб.наук.праць за матеріалами методолог.семінару АПН України. –К.: Пед.преса, 2006. – 200 с.
7. Самодрин А.П. Профільне навчання в середній школі. – Кременчуг: Видавничий центр Сучасного гуманітарно-економічного інституту, за участю РВЦ ПНТУ. – 2004. – 384 с.

Розглянуто проблеми профілізації навчання сільської школи, окреслено шляхи сучасного розвитку профільної освіти.

Ключові слова: профільне навчання, сільська школа, допрофесійна підготовка.

Рассмотрены проблемы профилизации обучения сельской школы, определены пути современного развития профильного образования

The problems of professional direction of village schools, ways harmonization of professional and secondary education are observed in the article.